

**ЗВЕДЕНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ КАТАЛОГ РЕТРОПЕРІОДИКИ ПРИДНІПРОВ'Я
(1838-1945 РР.): ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНИЙ АСПЕКТ**

Залєвська Аліна

м. Дніпро

У сучасному інформаційному суспільстві, коли історичні джерела все частіше набувають цифрових форм, питання збереження та систематизації культурної спадщини регіонів постає особливо гостро. Періодика Придніпров'я XIX – першої половини XX століття є цінним джерелом з історії, культури, економіки та освіти краю. Ці видання містять свідчення про розвиток місцевих громад, становлення регіональної ідентичності, відображають щоденне життя мешканців, ідеї та прагнення. Дослідження періодичних видань – одна з найважливіших ділянок сучасного джерелознавства. Для краєзнавчих студій періодика є не лише джерелом фактичної інформації, а й засобом реконструкції історичного контексту розвитку територіальних громад, унікальним свідченням еволюції місцевої ідентичності, формування громадянського суспільства, культурних ініціатив і соціальних процесів. У нашому регіоні періодика XIX – першої половини XX століття є джерелом інформації про розвиток Катеринославської губернії, про діяльність освітніх, наукових, промислових осередків. Особливу цінність становлять публікації, що не мають аналогів у державних архівах, адже фіксують життя «зсередини» – через тексти сучасників. Основні етапи розвитку та особливості функціонування масової періодики на Придніпров'ї в зазначений період найповніше досліджено завдяки розвідкам О. Д. Шкільної, на основі яких складено вичерпний список періодичних видань, що виходили друком на наших теренах до 1917 року, де вказано і місце зберігання таких документів. Пізніший період (1918–1945 рр.) системно не досліджувався.

Особливо гострою проблемою сьогодні є ризик втрати оригіналів через руйнування закладів, де зберігаються ці видання, евакуацію або фізичне старіння, тому ці примірники потребують термінової каталогізації та цифрового резервування. Тим більше, що, на жаль, ми не маємо повного комплексу наших друків у архівах та книгозбірнях України, досі їх велика кількість перебуває у російських сховищах.

Значна частина таких джерел залишається розпорошеною між різними бібліотеками, архівами та музеями. В умовах воєнних загроз і ризику втрати культурних пам'яток надзвичайно важливо не лише зберегти оригінали, а й забезпечити їхнє цифрове дублювання та публічний доступ через інтегровані інформаційні ресурси.

Це стосується як газет тодішньої Катеринославської губернії, так і дрібних бюлетенів чи місцевих часописів. Вони містять інформацію, яка не лише доповнює офіційні документи, а й часто є єдиним джерелом даних про події, установи, персоналії, що не зафіксовані більше ніде.

До того ж, існує суттєва проблема: видання часто не мають належного опису, не оцифровані, а іноді навіть не внесені до жодного каталогу. Доступ до них ускладнений, а пошук потребує значних зусиль, часу і ресурсів, оскільки жоден заклад в нашому регіоні не має повних комплектів періодичних видань, лише окремі номери або підшивки. Додаткову складність створює те, що частина фондів була вивезена до російських архівів або втрачена під час війн і репресій.

Саме тому створення електронного каталогу ретроперіодики Придніпров'я є важливим завданням, спрямованим на збереження історичної пам'яті. В умовах переміщення людей і утримувачів джерел інформації, дуже важливо створити інструменти, які забезпечують віддалений доступ до джерел, незалежно від фізичної присутності в бібліотеці. Практичною користю буде те, що дослідник, який вивчає історію Придніпров'я, зможе з одного ресурсу дізнатися, в якій установі зберігається потрібне видання й замовити його в організації, що зберігає цей документ.

Для спрощення доступу до джерел, що зберігаються в різних закладах, доцільно створювати не просто електронний каталог, а зведені довідково-пошукові системи, які забезпечують систематизацію матеріалів, полегшують пошук інформації та сприяють комплексному вивченню історико-культурної спадщини регіону.

Зведені електронні каталоги – це бази даних, які інтегрують відомості про документи з фондів кількох бібліотек, архівів або музеїв. Їхня головна функція полягає не лише в описі документа, а й у забезпеченні швидкого доступу до інформації про місце його зберігання, наявність копій, цифрових версій, та в можливості міжінституційної координації. У таких каталогах, крім інформації про документ, містяться відомості про його наявність у фондах бібліотек (однієї або кількох) та місце зберігання, позначені за допомогою сигл ідентифікації (умовних позначень закладів-утримувачів документа). На відміну від традиційних карткових каталогів, електронні ресурси мають інтерактивний характер, дозволяють проводити пошук потрібної інформації за кількома параметрами – автором, назвою, ключовими словами, роком видання, типом матеріалу. У такий спосіб зведений каталог стає не просто обліковим інструментом, а частиною інформаційної екосистеми регіону.

Період для відбору літератури, яка має бути внесена в окремий зведений каталог ретроперіодики Придніпров'я, обрано за такими критеріями:

- це історично вразливий період, що охоплює епоху імперської цензури, революцій, війн, тоталітарного режиму;

– значна частина фондів була втрачена, знищена або евакуйована у воєнні часи, періоди міжвоєнних лихоліть й у подальшому не повернута до нашого регіону, звідки була вивезена;

– видання цієї доби вкрай цінні для істориків, краєзнавців, дослідників національного відродження, мовознавства, демографії та інших напрямів наукових досліджень;

– багато з цих видань існують в одиничних примірниках і потребують особливого збереження;

– фіксація наявного масиву: складно зберігати й захищати те, чого ми не бачимо в системному вигляді;

– уникнення дублювання зусиль: спільний каталог дасть змогу координації в оцифруванні й систематизації відомостей про ці видання;

– спрощення доступу для науковців, студентів, журналістів, громадських дослідників;

– міжінституційна співпраця між установами різного підпорядкування – важливий крок до інтеграції в національний та міжнародний інформаційний простір.

Маючи багаторічний досвід з корпоративної каталогізації, наша бібліотека не лише ініціювала створення зведеного каталогу регіональних періодичних видань 1838–1945 рр., а стала координатором проєкту, оскільки це не просто організація доступу до джерел та їх систематизація, а, насамперед, питання національної пам'яті, культурної безпеки і наукового майбутнього. У створеному каталозі передбачається, що інформація про документи міститиме відомості про назву, роки видання, наявні номери; АСП, що передбачає повноту аналітичного розпису всіх статей, відомості про місце зберігання документів. Обов'язковою є наявність електронних копій документів, доєднаних окремо до кожного номера.

Каталог вже містить всі періодичні видання, що зберігаються в краєзнавчому відділі КЗК «ДОУНБ» та описи кількох назв періодики, утримувачем яких є бібліотека Національного історичного музею ім. Д. Яворницького. Міжінституційна співпраця з Музеєм відбувається на підставі Меморандуму про надання доступу до інформаційних ресурсів та бібліотечного фонду з метою спільної каталогізації періодичних видань та виготовлення їх цифрових копій.

Робота над зведеним каталогом відбувається в такому порядку: наша бібліотека отримує за актом прийому-передачі періодичні видання, що зберігаються в бібліотеці музею ім. Д. Яворницького, після чого відбувається процес сканування паперових джерел, обробка цифрових копій та внесення їх до спеціально створеної бази. Після цього паперовий примірник повертається основному утримувачеві, а наша бібліотека в подальшому опрацьовує вже цифрові копії видань. До зведеного електронного каталогу вноситься опис, виконаний мовою

оригіналу, що містить такі елементи: назва видання, підзаголовки, періодичність виходу, місце видання, роки видання, редактор /редакторська колегія, видавець, додатки (за наявності), друкарня, примітки (відомості про зміну назви, місця видання тощо, із зазначенням номера, в якому сталася зміна), наявність номерів у фонді. Після цього кожне число підлягає аналітичному розпису з винесенням прізвищ авторів публікацій, назви статей, індексацією ключовими словами з метою якнайповнішого пошуку потрібного матеріалу для дослідників.

Загалом каталог в подальшому підвищуватиме видимість регіонального контенту в національному та міжнародному просторі, відкриватиме нові можливості для досліджень, проєктів, цифрової гуманітаристики. Бібліотеки закладів з різною відомчою належністю зможуть координувати зусилля з оцифрування не дублюючи роботу. Музеї, архіви, освітні установи зможуть долучитися до спільної платформи обміну. Наша бібліотека своєю чергою запрошує всі заклади, які мають у своїх фондах періодичні видання зазначеного хронологічного періоду й видані у Придніпровському регіоні долучитися до ініціативи з метою спільного створення інформаційного продукту, що є надзвичайно важливим в наш час.

Створення каталогу не лише вирішує технічні завдання, а й сприятиме підвищенню видимості регіонального контенту в національному та міжнародному інформаційному просторі, запобігатиме дублюванню роботи з оцифрування між закладами, розвитку міжвідомчої співпраці між бібліотеками, музеями, архівами, розширенню доступу для науковців, студентів, журналістів, освітян, зміцненню культурної безпеки й національної пам'яті.

Зведений електронний каталог здатен забезпечити не лише облік, а й нову якість доступу до інформації, можливість міжінституційної співпраці, інтеграцію у цифровий гуманітарний простір. Досвід Придніпровського регіону може слугувати моделлю для інших областей України, сприяючи створенню єдиної національної системи ретрокаталогів, збереженню національної пам'яті, розвитку відкритих знань та формуванню спільного інформаційного простору України.

Список використаних джерел

Бруй О. Не база даних, а пошуковик: як виглядає сучасний Зведений каталог для бібліотек. Читомо. 13.04.2021. URL: <https://chytomo.com/ne-baza-danykh-a-poshukovyk-iak-vyhlidaie-suchasnyj-zvedenyj-kataloh-dlia-bibliotek/> (дата звернення: 04.08.2025).

Газети і журнали Катеринославщины (1838–1916): Наук.-допоміжн. бібліограф. покажчик / упоряд.: Т.М. Ковальська, О.І. Сидоренко, Н.М. Титова.— Дніпропетровськ : ДОУНБ, 1993.— С. 16–17.

ДСТУ 7448-2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – На заміну ГОСТ 7.26-80; чинний від 2014.07.01. – Київ : «УкрНДНЦ», 2014. – С.19.

Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 pp.) / укл. Н. Сидоренко, О. Сидоренко, О. Школьна. – Львів-Київ, 1995. – 154 с.